

PREDMODERNA HRVATSKA KNJIŽEVNOST U EUROPSKOJ KULTURI: KONIAKI I TRANSFERI

Lik žene i žene autorice

Znanstveni kolokvij

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

13. prosinca 2021.

**Predmoderna hrvatska književnost
u europskoj kulturi: kontakti i transferi**

(IP-2020-02-5611 Econtra)

**Znanstveni kolokvij
Lik žene i žene autorice**

Filozofski fakultet u Zagrebu,
13. prosinca 2021.

Filozofski fakultet u Puli

FILOZOFSKI
FAKULTET
U RIJECI

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu

Od Vrat, i od Roke.

Zapovjedimo Holudnicam, i Dvicicam, njezinu odumamljivih
da namjere govornih s Fernalim oborovim i muji, ako su
tu bili Otac, ali Bani, spoljenu Holudnicam da suvita vodu
da imaju hodići kroz vodu, na permasist-dan, i Dvicicam, da
imaju excitati jedina disciplinam u Biberonij.

Da obervise Holudnice tri, ali carrie, ne imadu vestise ni
Fernalih rolaco, holko na vratih i oruzi, ne budu zemanje,
Hoce zavrtan Slavomise, i prez jesine, najmanje od ovih ne
more njezin Holudnicam, ni Dvicicam, govornih ni Romim
Vratih, ni na Fernalih zavite vazit muji, ali meastimi glaz
vomj, ostani sami jesse u Holimj, i pravomaj, i drazomj,
Holimj, i Holudnicam, i Dvicicam, ne budu hodići govornih s
meastimi glazomj, ni Fernalih, ni Vratih, ali na Romim, nate
imate oblat vami Slavomise, na one, budu hodiće, meomj
na budu olluomj, i njezinomj od Dvicicam, ali Dvicicam, s
na Slavomise, ali ne budu. Fotih, sigiti slobiti, sht, ni onj,
nom govornim, shtko bude, gnoj, od imivise, nazyomj,
imaj, zagubim, i hini pnuomj od pverate od jednomj, da
va, su, mestr, kye, ni slizomise, manje desvichiti, di
govornomj, imovomj, perhonyje, na duse.

Vrat, od iznove, zavovese, polke, sovovise, veki, miss, vati
kol, iznove, i do stoji, po vez, dan, zavovomj, cestom, dni, od
Honizame, i Blagimj.

Da vadite, sopol, vmi, nocni, u vevce, imaj, vati, vati, vati,
figlaci, vmi, od, mestih, i, od, vestih, i, od, vami, ni, sivo, imj,
juco, oboromj, to, sunca, i, hody, i, ako, po, svicni, hodići, sht,

na permo, oboromj, da, se, oborom, i, da, vadite, zavovomj, od
vovovise, i, njezinomj.
Da vadite, gadivite, ni, blagom, Slavomj, kaste, Comandivomj,
maja, vmi, od, polovomj, vevce, od, nazyomj, od, Holudnicam, ob
rove, doi, hodiće, do, bane, i, Slavomise, ni, po, vestihomj, ali,
po, masech, hstko, gnom, kizom, bude, se, vidi, to, vadite, i, vati,
da, hove, sht, i, nazyomj, ni, vati, od, Holimj, ni, Romj, ov
vovovise, depovovite, di, vmi, stoji, oboromj, ako, vati, bi,
perhony, da, stoji, oboromj, za, pntah, hstko, sht, vati, a, vati,
na, meomj, vati, po, hst.

Od Postuka.

hstko, Slavomj, nazyomj, hstko, stoji, pod, stah, poloh, hst,
vati, da, om, hstko, da, se, postah, vovomj, hstko, da, di, om,
vovomj, hst, vovovise, di, vovom, mace, hstko, ni, hst, hstko,
ni, vovomj, hst, mace, hstko, vovomj, ali, a, meomj, ali, di, vati,
da, ni, vovomj, stoji, od, hst, mace, bi, vati, vovovise, hst,
meomj, vovomj, vati, ni, ne, obstavise, tate, postah, omj,
bude, nazyomj, hstko, blagomj, na, hst, hstko, vati,
per, vati, na, gnoj.

Uviti, hst, hstko, da, hstko, hstko, ali, Dvicicam, ni, vati,
na, od, govornih, vati, ali, vovomj, vovomj, ni, vati, (a,
vati, vovomj, i, vovomj, nazyomj, ni, vovomj, i, od, Slavomj, sht,
gnoj, vovomj, da, bi, hstko, hstko, nazyomj, i, oboromj,
ov, dni, vati, vati, vati, vati, vati, vati, vati, vati, vati,
vovomj, hstko, vovomj, vati, vati, vati, vati, vati, vati,
vati, vati, vati, vati, vati, vati, vati, vati, vati, vati,
vati, vati, vati, vati, vati, vati, vati, vati, vati, vati,

hstko

Uvod

Na ovome znanstvenom kolokviju *Econtra* projekta razmatrat će se još uvijek nedovoljno proučeno stvaralaštvo autorica u hrvatskoj predmodernoj književnosti, ali i različiti načini na koje se koncipira lik žene u književnim djelima, i to u dugom razdoblju od srednjovjekovlja do početka 19. stoljeća te u svim hrvatskim književnim regijama. Navedene pojave u pravilu nastaju kao posljedica kakva transfera iz europske književne kulture. Primjerice, dubrovačka i dalmatinska književnost najranijega novovjekovlja egzemplaran je prostor interkulturalnih kontakata i transfera, prije svega u mediteransko-romanskome civilizacijskom krugu. Poznato je da su autorice u hrvatskoj dopreporodnoj književnosti rijetke, u nešto većem broju pojavljuju se na vernakularu tek u 18. stoljeću. Učenih je žena, dakako, bilo i ranije, no njihova se književna, a ni kakva drugačija, djela uglavnom nisu sačuvala. Žene kao književne autorice u predmodernoj Europi već su dugo važnom temom, osobito u sklopu rod-nih studija, feminističke kritike i književne povijesti zainteresirane za rodne teme. Ne radi se pritom tek o rodnome kuriozitetu, već su to nerijetko po sebi vrijedna djela, ali i dragocjeno svjedočanstvo o tome kako su se žene morale prilagođavati kada su stupale na intelektualnu scenu na kojoj su dominirali muškarci, u izrazito patrijarhalnom društvu – što je to značilo za njihovu perspektivu, za oblikovanje glasa u njihovim tekstovima i za druge načine adaptacije u diskurzu. Osim književnog djelovanja autorica u starijoj hrvatskoj književnosti, na hrvatskome ili na nekome drugom jeziku, na kolokviju će se propitivati načini oblikovanja ženskih likova u različitim književnim žanrovima te reprezentacija i razumijevanje žene općenito u hrvatskim književnim djelima od srednjega vijeka do 19. stoljeća. Sintagma *lik žene* ne podrazumijeva naime samo književni lik već i sve oblike prisutnosti ženskog identiteta u tekstu ili njegova impliciranja, kao što su predmet iskaza i adresat. U istraživačkom fokusu ove dionice *Econtra* projekta nalaze se i načini na koje ženski glas postaje glasom teksta u muških autora, što znači

da tada muškarcima, u rodnoj inverziji, navlače žensku masku i pišu tekstove u kojima su govornici žene, primjerice u posebno intrigantnom slučaju hrvatskih renesansnih ljubavnih pjesama u kojima je lirski subjekt žena ili u maskeratama. Razmatrat će se nadalje i oblici prilagođavanja djela ženskoj čitateljskoj publici i retorika ženske solidarnosti u književnim tekstovima nastalima iz ženskoga pera.

Tomislav Bogdan
Dolores Grmača
Francesca Maria Gabrielli

Program

10:00 Otvaranje kolokvija

10:15 Voditeljica: Lada Čale Feldman

- Tanja Kuštović: Žena – žrtva, krivac i svjedok u srednjovjekovnim pravnim tekstovima
- Neven Jovanović: Magija, preljub, silovanje, lukavstvo – oblikovanje rodnih uloga u Marulićevoj *Davidijadi*
- Kristina Grgić: Usporedba lika Judite u staroengleskom i Marulićevu biblijskom epu
- Dolores Grmača: Transformacije lika Marije Magdalene: od apostolice do *femme fatale*

11:45 *Stanka*

12:00 Voditeljica: Cvijeta Pavlović

- Saša Potočnjak: Živjeti po pravilima: praksa čitanja (i pisanja) u ženskim benediktinskim samostanima grada Raba
- Josip Vučković: Kronicom protiv razvrata: mirakul o Ivanici u *Firentinskome zborniku*
- Tomislav Bogdan: Još o pjesmama ženskoga glasa u hrvatskoj renesansnoj ljubavnoj lirici
- Divna Mrdeža Antonina: Ženski glas u pjesmama o smrti

13:30 *Stanka za objed*

15:30 Voditelj: Tomislav Bogdan

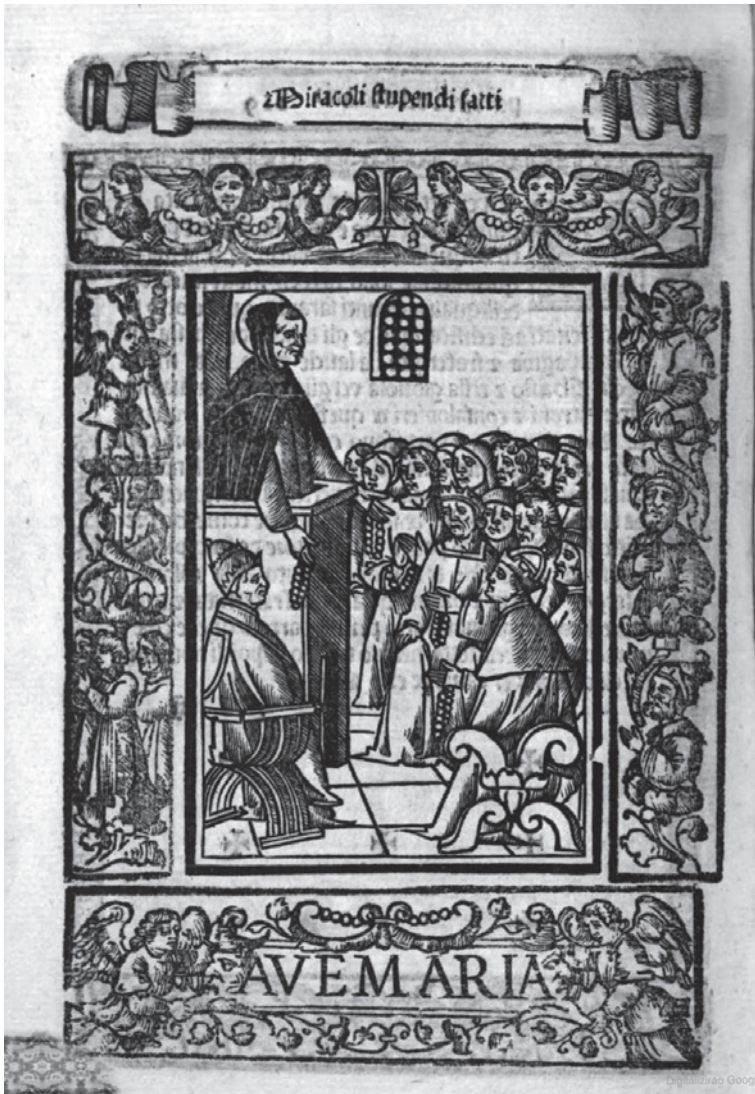
- Francesca Maria Gabrielli: Dinamike intertekstualnosti u posvetnoj poslanici Marije Gundulić
- Borna Treska: Lik učene žene u talijanskom pjesništvu dubrovačkih i dalmatinskih autora 16. stoljeća

- Dubravka Dulibić-Paljar: Fragmenti o ljubavi, djevičanstvu i braku u Lucićevoj *Robinji*
- Cvijeta Pavlović: Pavao Ritter Vitezović ženama i o ženama
- Lada Čale Feldman: Svijet ili teatar? O dvjema komičnim majkama oko 1800. (Stulli, Bruerović i njihovi europski priključci)

17:30 Zatvaranje kolokvija

Sažeci

Alberto da Castello. 1521 [TPQ]. Rosario de la gl[or]iosa V[er]gine Maria.
Venetia: [s.n.]. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, sign. Mar. 15-12º, f 219v

CDe vno che fu conuertito per Santo Dominico: z
 esso: tato che dicesse el Rosario: vide la vergine glorio
 sa fabricarli vn bel palatio.

Predicando santo Dominico in Italia ser
 uentissimamente vn certo cavaliere com
 ponto nella predica sua venne al ditto san
 to pregando quello che lo odisse in confes
 sione. Elquale santo Dominico come era

Pieno de charitate: benignamente o dite. Et confessati
 gli suoi peccati el ditto cavaliere: santo Dominico gli
 disse. Messere mio voi me haueti confessato certi pec
 cati: z haueti lassati gli piu graui: liquali sono ascosti in
 voi. Voi haueti deposta la schiuma z lassata la fece che
 e peggiora. Et per che san Dominico hauea la gratia
 da Iddio de cognoscere le conscientie de quelli che da lui
 se confessauano: gli manifesto molti suoi peccati occul
 ti. Elquale disse el cavaliere. Padre gli nostri sacerdo
 ti non se insegna cosi ha p'sessarsi come fati voi. E qua
 do fariti partito: chi fara quello che me insegnera a co
 fessarmi in questo modo. E santo Dominico gli disse.
 Io ve lassero vno maestro elquale ve insegnera: e mai
 ve abbandonerà. E questo fara vna filza ouero cordula
 de Pater nostri: liquali sono per dire el santissimo Ro
 sario della gloriosissima vergine. A P'aria: nelquale sara
 no cinque signacoli grossi z cui quanta piccoli de diuersi
 colori. Et primo pater nostro grosso fara de colore vario
 elquale significa varij z diuersi peccati: liquali haueti co
 fessati.

Još o pjesmama ženskoga glasa u hrvatskoj renesansnoj ljubavnoj lirici

Hrvatski renesansni ljubavni pjesnici bili su privrženi konvenciji ženskoga glasa. Riječ je o perifernoj ali vrlo zanimljivoj vrsti lirskoga diskurza u kojoj je lirski subjekt zaljubljena žena. Bez obzira na opseg njihovih kanconijera, u svih se važnijih ljubavnih lirika do sredine 16. stoljeća pojavljuje bar poneki takav tekst, a ima ih i među anonimnim pjesmama *Ranjinina zbornika*. “Ženske” pjesme imaju nekoliko prepoznatljivih zajedničkih značajki: žena se u njima obraća odsutnome muškarcu; prikazuje se ljubavni odnos u kojem je ljubav uzvraćena; ljubavnici su obično razdvojeni stjecajem kakvih praktičnih, nesretnih okolnosti; stilski su smještene u nešto nižemu registru od većine “muških” pjesama; često simuliraju pismenu, epistolarnu komunikaciju. Takve pjesme hrvatskih lirika otvaraju niz zanimljivih pitanja, među ostalima ono o uzrocima privlačnosti takve rodne transgresije, odnosno o potrebi muških autora da se izražavaju ženskim glasom. O pjesmama ženskoga glasa u hrvatskih renesansnih pjesnika pisao sam u više navrata, a sada se vraćam toj temi da bih iznio nekoliko novih spoznaja i razmišljanja. Primjerice, u *Ranjininu zborniku* prepoznate su nove, dosad neprimijećene pjesme sa ženskim lirskim subjektom, što potiče na formuliranje novih pretpostavki o složenu načinu na koji je taj poznati kodeks sastavljen. Htio bih također nešto novo reći o porijeklu te konvencije u dubrovačkih i dalmatinskih autora, jer sam sada sigurniji nego prije da ga treba tražiti u djelima talijanskih dvorskih pjesnika s kraja 15. i početka 16. stoljeća, osobito u njihovim vernakularnim adaptacijama Ovidijevih *Heroida*.

Svijet ili teatar? O dvjema komičnim majkama oko 1800. (Stulli, Bruerović i njihovi europski priključci)

Protivno tezi kako su *Kate Kapuralica* Vlaha Stullija i *Vjera iznenada* Marka Bruerovića antipodi hrvatske komediografije samoga kraja 18. stoljeća po tome što u prvome naslovu “izranja svijet, a nestaje teatar”, dok je drugome svojstven “oprečan proces” (S. P. Novak), ovaj će se prilog pozabaviti onim što te dvije komedije povezuje, potkresujući polarizaciju “svijeta” i “teatra”: pojavom majke kao dramaturški ključnog lika, koliko god on u dvama komadima bio različito dočaran. Majke se naime do 18. stoljeća rijetko pojavljuju kao profilirani likovi autonomne motivacije i djelovanja, ne samo u hrvatskoj nego i u europskoj dramatici, posebice kada je u pitanju komedija: tako se i na hrvatskoj pozornici – uz izuzetak Kamilove majke u *Skupu* – komični odnos majke i djece, nekmoli majke i kćeri, našao zapravo tek u dubrovačkim prilagodabama Molièreova opusa. U njemu je majki međutim isto tako vrlo malo i pretežito su bočne, karikaturalne figure koje su, uza svu profesionalizaciju glumica i promjenu glumačko-stilske paradigme, i na francuskoj pozornici tumačili muškarci. *Kati Kapuralici* nije se našla precizno locirana europska predšasnica, premda se i uz nju, kao i uz *Vjeru iznenada*, evocira “goldonijevska tradicija”, no možda bi upravo fokus na lik majke – njezinu prisutnost i odsutnost u povijesti europske komediografije – mogao ključnim ženskim figurama tih dviju hrvatskih komedija pridružiti (još) neke ranije “uzore”: od promućurnih matrona antičke “nove” i talijanske renesansne komedije, kada je u pitanju Stulli, do Brueroviću vjerojatno znanih, naizgled brižnih, a zapravo suparnički nastrojenih “povjerenica” vlastite djece u francuskih komediografa prve polovice 18. stoljeća, razdoblja koje majku počinje intenzivnije idealizirati, ali i “disciplinirati”.

Fragmenti o ljubavi, djevičanstvu i braku u Lucićevoj *Robinji*

Lucićeva drama razvija neke od tipičnih strategija oblikovanja muško-ženske ljubavi zapadne književne romanse. Od prepoznatljive konceptualizacije fikcionalnoga svijeta gdje junaci žive samo za ljubav i samo od ljubavi, do stalnog naglaska na preprekama i različitim oblicima iskušavanja ljubavi i postojanosti u ljubavi, kakav je romansi svojstven od antičkih ljubavnih romana do suvremenih *ljubića*. Jedan od tih zajedničkih nazivnika zapadne romanse svakako jest i osobito istaknut ženski lik. Čestita junakinja koja je u stanju ustrajno ostajati vjerna ljubavnom zavjetu, očuvanju svoje čistoće i nevinosti, dobro je poznata figura toga fikcionalnog svijeta, kao što je uobičajena pojava da je takvo isticanje djevičanstva sposobno usko uz sebe vezati i potrebu da se djevičanstvo nužno provjerava i dokazuje. Junakinja usto i ne mora biti djevica u tehničkom smislu, ali se djevičanstvo, kao što je to često slučaj u suvremenoj roman-si, simbolički nadomješta osjećajnim svijetom seksualno nepobuđenog djevojaštva koje prerasta granice djevojačke dobi. K tome, u takvom je književnom iskustvu djevičanstvo čvrsto združeno s mogućnošću da su junakinje romanse iznimno prijemčive za prihvaćanje uloga i funkcija koje odstupaju od standardnih (kako fikcionalnih, tako i nefikcionalnih) ženskih pozicija, kao što je s druge strane uobičajeno i da je svako takvo odstupanje tek privremeno te je dio junakinjina procesa transformacije koji za cilj ima dosezanje društveno konvencionalizirane ženskosti. Tom stalno prisutnom i osnovnom proturječnom mjestu zapadne romanse pristupamo s pretpostavkom da se radi o literarnoj pojavi čija je odlika da s lakoćom prelazi historijske granice, ostajući pritom podložna neprekidnim promjenama uslijed prihvaćanja aktualnih društvenih konvencija na području seksualnoga morala. S time da u analizi kakve

pojave u njezinu konkretnom povijesnom očitovanju, kakvo je na primjer i Lucićev dramski tekst, nedvojbeno važnim ostaje i pitanje kontinuiteta, i to prije svega onoga na literarnom polju. To drugim riječima podrazumijeva uzimanje u obzir onih literarnih praksi naslijeđenih iz duge tradicije zapadne književne romanse koje su sigurno imale važnu ulogu u oblikovanju Lucićeva načina pisanja o ljubavi (antički ljubavni roman, srednjovjekovna hagiografija i viteški kompleks), baš kao i uočavanje načina na koji su te prakse dovedene do toga da mogu artikulirati ondašnja aktualna uvjerenja i stavove o ljubavi, djevičanstvu i braku.

Dinamike intertekstualnosti u posvetnoj poslanici Marije Gundulić

Uvodni paratekst prirodnofilozofskoga dijaloškog traktata Nikole Vitova Gučetića *Discorsi sopra le Metheore d'Aristotele* (1584., 1585.) djelo je autorove supruge Marije Gundulić. Riječ je o dedikacijskoj poslanici koju, ako je suditi po nadnevku, autorica okončava 15. srpnja 1582. te kojom suprugovu raspravu o Aristotelovoj *Meteorologiji* posvećuje čuvenoj prijateljici Cvijeti Zuzorić (“Alla non men bella, che virtuosa, e gentil donna, Fiore Zuzori, in Ragugia”). Tekst Marije Gundulić, koji se nadaje kao epistolarni mikrotraktat u obranu žena, sastavljen u duhu topike humanističko-renesansne rasprave o ženi i ženskome (takozvane *querelle des femmes*), sadrži i vehementnu obranu naslovljenice od dubrovačkih “zavidnika”, što je po svemu sudeći uzrokovalo da se prvo izdanje knjige žurno povuče. *Discorsi* su naime ponovo izdani 1585. sa skraćenom verzijom posvetne poslanice iz koje izostaje upravo dio u kojemu autorica u ime ženske solidarnosti radikalno potkopava idealiziranu sliku Grada. Tekstualno tkivo dedikacijske epistole dubrovačke spisateljice, u kojoj se dakle filogino tematiziraju i ženski rod i određena žena, obiluje horizontalnim transferima. U struci je naime pokazano da je argumentacija na temelju koje autorica artikulira tezu o intelektualnoj i inoj premoći žena nad muškarcima, uključujući i njezin katalog znamenitih žena, velikim dijelom satkana od kompilacije pomno izabranih i djelomice izmijenjenih pasusa iz dvaju šesnaestostoljetnih izvora koji ostaju skriveni u tekstu: riječ je o manje poznatoj raspravi *Questione dove si tratta chi più meriti honore o la donna, o l'huomo* iz djela *Trattato dell'honor vero, et del vero dishonore* sicilijanskog autora Girolama Camarate (1567.) i o uspješnici španjolskog pisca Antonia de Guevare (1529.) u talijanskom prijevodu (*Aureo libro di Marco Aurelio con l'Horologio de principi*). Ne imenujući

suvremene izvore kojima se izdašno služi, autorica djeluje u skladu s imitativnim praksama koje obilježavaju njezino doba, a posebice su uočljive u pseudoerudicijskim djelima talijanske književnosti druge polovice šesnaestog stoljeća. Cilj je ovoga izlaganja propitati intertekstualne strategije u posvetnoj poslanici Marije Gundulić kako bi se ponudilo čitanje njihove funkcije u semantičkoj ekonomiji djela. Nakon osvrta na pomnu selekciju i rekontekstualizaciju pasusa iz djela Camarate i Guevare, kojima autorica suptilno revidira argumentaciju iz muškoga pera, pobliže ću se posvetiti cenzuriranom dijelu parateksta kako bih pokazala da je autoričina invektiva protiv Grada prožeta relevantnim i semantički produktivnim intertekstualnim odjecima.

Usporedba lika Judite u staroengleskom i Marulićevu biblijskom epu

Biblijska knjiga o Juditi bila je predmetom brojnih književnih i umjetničkih obrada u zapadnoj kulturnoj tradiciji. Njezina se popularnost dijelom može pripisati i stanovitoj ambivalentnosti same junakinje, koja je tumačena u afirmativnome (kršćanskom) ključu (primjerice kao utjelovljenje kreposti, vjere, hrabrosti, mudrosti i sl., kao prefiguracija Djevice Marije ili kao alegorija crkve), ali i kao opasna *femme fatale* povezana s motivima zavodjenja i ubojstva. Uzimajući u obzir raznovrsna tumačenja Juditina lika u zapadnoj umjetnosti i (kršćanskoj) tradiciji, u izlaganju će se usporediti njegov prikaz u dvama biblijskim epovima, fragmentarnom staroengleskom spjevu *Judith* (oko 10. st.) i *Juditi* Marka Marulića (16. st.). Premda je riječ o prostorno i vremenski udaljenim tekstovima, koji nisu izravno povezani, moguće ih je analizirati kao dva analogna primjera kulturne adaptacije, odnosno reinskripcije zajedničkoga kršćanskog nasljeđa. Indikativne sličnosti, ali i razlike, dale bi se potražiti na nekoliko razina, uključujući i zajednički žanrovski okvir biblijske epike s jedne te junačke epike s druge strane (s njezinim specifičnim modifikacijama u anglosaksonskoj te vergilijanskoj i renesansnoj tradiciji). Posebnu pozornost zavređuje i problematika alegorijskoga tumačenja obaju tekstova, a napose pitanje iščitavanja aktualne povijesne tematike iz njihovih fabula (vikiških osvajanja anglosaksonskih, odnosno turskih osvajanja hrvatskih prostora). Usporedba obaju spjevova u konačnici bi mogla pomoći i da se dodatno osvijetli njihov položaj u kontekstu zajedničke (zapadno) europske tradicije te njezine bogate mreže posrednih i neposrednih intertekstualnih relacija i transformacija.

Transformacije lika Marije Magdalene: od apostolice do *femme fatale*

Jedan od najintragantnijih biblijskih likova nesumnjivo je Marija Magdalena. Sa svakim se novim razdobljem u povijesti slika o toj ženi koja je prijateljela s Isusom iz Nazareta mijenjala. Premda je u ranokršćanskim spisima prikazivana kao prva svjedokinja Isusova uskrsnuća i apostolica apostola, u zapadnoj je umjetnosti oblikovana kao arhetipski obrazac pokajane prostitutke i fatalne zavodnice. U ovom će se izlaganju prikazati transferi lika Marije iz Magdale od najranijih apokrifnih tekstova do suvremenih romana u južnoslavenskim književnostima u kojima je taj tip žene prošao put od svjetovnog ideala *femme fatale* do simbola grešnosti da bi se na kraju u liku pokajnice preobrazio u sveticu. U srednjovjekovnim i renesansnim tekstovima Magdalena je prikazivana kao asketska pokajnica (apokrifi, Marulić), dok se u baroku preobražava u zanosnu pokornicu čija je ljubavna nostalgija isprepletana s erotičnim opisima pokorničke zaljubljenosti u nebeskog ljubavnika (Bunić Vučić, Đurđević). Čitanje lika Magdalene u specifičnim kontekstima shvaćanja ljubavi koji omogućuju preobrazbu *amor carnalis* u *amor spiritualis* mijenja se početkom 20. stoljeća u modernističkim dramama u kojima je Magdalena prikazana kao fatalna zavodnica, a njezina erotska ljubav postaje Kristova kušnja (Krlježa, Galović), opčinjenost njezinim čarima motivacija je izdaje ljubomornoga Jude (Strozzi). U suvremenim pak romanima u fokusu je njezina unutarnja razapetost između tjelesne ljubavi i služenja svetoj ljubavi (Popović), njezina duhovna traženja markirana su i fatalnim zavodjenjem (Mlakić), njezina je priča ujedno i borba za emancipaciju i odbacivanje *života bez imena* (Stojsavljević).

**Magija, preljub, silovanje, lukavstvo –
oblikovanje rodnih uloga u Marulićevoj
*Davidijadi***

Biblijska pripovijest o Davidu koju je Marko Marulić oko 1517. preoblikovao u novolatinski ep *Davidias* uključuje niz ženskih likova (njihov je popis 2011. priredila M. Ćurić, pod vodstvom R. Pšihistal). Te likove i situacije u kojima se nalaze autor gradi na različite načine i pomoću različitih sredstava, proširujući sferu referencije transformacijama motiva antičke rimske poezije. Dodatnu interpretativnu dimenziju likovima daje alegorijska intencija Marulićeva epa. Poći ću od poticaja monografije o *Davidijadi* W. Baumanna te ću autorske strategije u prikazima različitih ženskosti istražiti na četiri primjera: vračare (V. knjiga), Bat-Šebe (IX. knjiga), Tamare i žene iz Tekoe (X. knjiga).

Žena – žrtva, krivac i svjedok u srednjovjekovnim pravnim tekstovima

Vinodolski zakon (1288) prvi je tekst hrvatskoga srednjovjekovnog statutarnog prava na hrvatskom jeziku, na čakavskom dijalektu i hrvatskom pismu – glagoljici. Ovaj se popis običajnog prava ubraja među najstarije europske pravne dokumente koji su pisani narodnim jezikom. U njemu se obrađuju tri vrste prava: obvezno pravo, kazneno (ili krivično) pravo i dokazni postupak. *Poljički statut* (1440) je hrvatski pravni spomenik pisan mješavinom čakavštine i štokavštine s elementima staroslavenskog jezika, na hrvatskom pismu – ćirilici. Koncipiran je tako da prikazuje društveno ustrojstvo poljičke zajednice u razvijenom srednjem vijeku. Iz njega možemo vidjeti kako je izgledao svakodnevni život toga vremena te kako su izgledali propisi koji su taj život stavljali u pravne okvire. Najstariji tekst srednjovjekovnog slavenskog prava je ruski tekst *Ruska pravda* (11. st.). Sadrži kazneno, nasljedno, trgovačko i procesno pravo, a norme su sastavljene na temelju običajnog prava, zakona koje je postavio vladar i sudskih presuda. U izlaganju će se nastojati pokazati kakav je bio položaj žena u ova tri srednjovjekovna teksta i koliko se taj položaj mijenjao s obzirom na vremensku razliku u nastanku navedenih tekstova.

Ženski glas u pjesmama o smrti

U ranonovovjekovnoj hrvatskoj književnosti nerijetko autor posuđuje ženski glas za oblikovanje iskaznog modusa pjesama ljubavnog sadržaja. U 16. stoljeću ženskim se govorom katkad oblikuju i teme o smrti u vernakularnoj elegiji, primjerice u pjesmama Šiška Menčetića (br. 480), Marina Držića (br. 21 i 22), Nikole Nalješkovića (br. 172 i 173), Dinka Ranjine (br. 50 i 406), Antuna Bratosaljića Sasina (“Žalost ljuvenice u smrt Pava Torelli”). Premda u određenom tipu pjesama ženski glas ne jadikuje eksplicitno zbog napuštanja ovoga svijeta, pretežu podvrste elegije sa sadržajem bolnog raspoloženja zbog gubitka osobe: “ženske” tužaljke u smrt drage osobe; lament-izvještaj o tragičnom događaju; apelativan oblik “ženske” pjesme o vlastitoj smrti ili pak pastoralna pjesma neutralne kazivačice o bolnom samrtnom rastanku ljubavnika. U ovom će se članku predstaviti modusi diversifikacije ženskoga glasa o temi smrti u 16. stoljeću i modeli kulturne komunikacije rabljeni u stvaranju komunikacijskog prostora karakteristična za pojavljivanje ženske tužaljke. Usporedit će se i kako muškarac pjesnik stilski artikulira emocije umrlih žena u pjesmama o vlastitoj smrti, a kako ženski glas tuge o smrti svog dragoga s obzirom na mušku perspektivu u maskulinom oblikovanju sadržajnotematski sličnih pjesama.

Pavao Ritter Vitezović ženama i o ženama

Pjesničke poslanice Pavla Rittera Vitezovića djela su međunarodnoga značaja putem kojih se odvijao prijenos ideja i tema, a jednim dijelom obuhvaćaju informacije o svakodnevici koja involvira ženske osobe i izravni je ženske adresate. Od aspekata društvenosti do tematiziranja ljubavi u okušavanju u različitim žanrovskim modelima, u Vitezovićevim pjesničkim poslanicama prevladava tradicija i konvencija uz povremene “prostore slobode”. Usprkos kvantitativnoj minornosti u kontekstu cjeline djela, kvalitativne odlike lika žene poticajne su za interdisciplinarno proučavanje prošlosti u pitanjima stilskih razdoblja i oblikovanja subjekta i objekta, osobito u aspektima samoprikazivanja i samopromidžbe. Iz načina oblikovanja ženskih likova u specifičnom književnom obliku i njegovim podvrstama proizlaze njihove reprezentacije, oblici prisutnosti ženskoga identiteta i njegova impliciranja kao predmeta iskaza ali i kao adresata, do razumijevanja žene kao teme ili simbola u europskoj književnosti sa specifičnostima 17. st. U visoko konvencionalnom žanru, od literarnih vježbi do političkih manevara, autor strategijama uljudnosti i udvornosti pozicionira žene u različitim funkcijama kao visoko literarizirane osobe.

Živjeti po pravilima: praksa čitanja (i pisanja) u ženskim benediktinskim samostanima grada Raba

U izlaganju će se na izdvojenju primjeru ženske benediktinske zajednice (Sv. Andrije Apostola i Sv. Justine) u gradu Rabu pokušati rekonstruirati praksa čitanja (i pisanja) te s tim u vezi i *regule* po kojima su žene u samostanu trebale živjeti i raditi. Prvi dio izlaganja bit će posvećen uvedenim pravilima, protokolima, zahtjevima i preporukama (žanrovski je riječ o tekstovima korespondencije, ceremonijala, regula i vizitacija) za život u ženskoj zajednici, sačuvanima u: rapskom episkopalnom (korespondencija), kaptolskom (ceremonijal) i samostanskom (regule i vizitacije) arhivu te u *Bodleian Special Collections* u Oxfordu. Drugi dio izlaganja posvećen je rukopisima koji su nastali ili su oblikovani za potrebe iste ženske zajednice (a slična je, zasad nedovoljno istražena, produkcija postojala i u drugim ženskim istočnojadranskim samostanima), a potrebno ih je interpretirati i revalorizirati kao književne tekstove predmoderne kulture. Cilj je prikazati pisanu produkciju rapske ženske benediktinske zajednice.

Lik učene žene u talijanskom pjesništvu dubrovačkih i dalmatinskih autora 16. stoljeća

Književna je povijest odavno primijetila intelektualne kontakte između dalmatinskih i dubrovačkih autora 15. i 16. stoljeća te talijanskih učenih žena. U ovom će se izlaganju pozornost posvetiti stilizaciji žene kao sudionice kulturnoga života i/ili autorice prije svega u talijanskom, a onda i u hrvatskom lirskom pjesništvu domaćih autora 16. stoljeća, s posebnim naglaskom na različitim žanrovsko-strukturnim okvirima unutar kojih se, iz perspektive hrvatskih muških autora, oblikuje literarno-kulturni ženski identitet. Osim traktata i (para)tekstova u kojima se spominju dubrovačke žene, u obzir će se, između ostalog, uzeti i pjesnička razmjena s autoricama u talijanskim kanconijerima Saba Bobaljevića i Dinka Ranjine te talijanski i latinski stihovi hrvatskih pjesnika u zbornicima *Poesie toscane, et latine* (Firenca, 1563) i *Tempio alla divina signora donna Giovanna d'Aragona* (Venecija, 1555). Naposljetku, propitat će se i potencijalne razlike u oblikovanju lika učene žene u hrvatskim i talijanskim stihovima domaćih autora.

Krunicom protiv razvrata: mirakul o Ivanici u *Firentinskome zborniku*

Na ff. 77^v–83^r *Firentinskoga zbornika* (Firenca, Biblioteca Medicea Laurenziana, sign. Ashb. 1582), hrvatskoga latiničkoga rukopisa iz prve polovice 16. stoljeća, zapisan je tekst *Mirakul mnogo lip koji učini blažena Gospe po kriposti s. ružarija*, koji se može podijeliti na narativni i na kontemplativni dio. U narativnome se dijelu pripovijeda o mladoj Ivanici koja ušavši u razvratnu redovničku zajednicu isprva podliježe pritisku okoline, ali mu se uspijeva oduprijeti nakon što na nagovor ispovjednika počne redovito moliti krunicu, a u kontemplativnome se dijelu donose četiri članka u kojima se razmatra nebeska slava u kojoj uživaju Djevica Marija, anđeli, svete djevice i ostali sveti. U izlaganju ću pokazati da je *Mirakul* najvjerojatnije nastao kompilacijom nekoliko članaka iz popularnoga talijanskoga djela Alberta da Castella *Rosario della gloriosa Vergine Maria* (1521?), da je izbor sadržaja iz da Castellova djela bio proveden u skladu s predmnijevanim duhovnim potrebama i književnim ukusom ženske redovničke publike kojoj je *Firentinski zbornik* bio namijenjen i da su sastavljačke pretpostavke o duhovnim potrebama i ukusu ženske publike bile određene maskulinom perspektivom.

Organizatori kolokvija

Projekt Hrvatske zaklade za znanost Predmoderna hrvatska
književnost u europskoj kulturi: kontakti i transferi
(IP-2020-02-5611 Econtra)

Filozofski fakultet u Zagrebu

Filozofski fakultet u Puli

Filozofski fakultet u Rijeci

Predsjednik Organizacijskog odbora

Tomislav Bogdan

Organizacijski odbor

Dolores Grmača

Francesca Maria Gabrielli

Dubravka Dulibić-Paljar

Saša Potočnjak

Nakladnik

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Za nakladnika: Domagoj Tončinić

Oblikovanje i slog: KaramanDesign

Tisak: Kolorklinika

ISBN: 978-953-175-964-9

Slika na naslovnici: Agnolo Bronzino, *Laura Battiferri*
(oko 1555–1560), Palazzo Vecchio, Firenca.

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu